

REDAKTÖR PETREUS

I ENGLAND

Av professor GEORG ANDRÉN, Lercum

DET kan icke förnekas att historien om Stellan Petreus — som redan omfattar fem stora volymer — fick ökat intresse, när Gustaf Hellström i »Det var en tjugusande idyll» införde sin hjälte i Stockholms journalistiska och litterära bohème. Kanske erinrar sig läsaren understundom, att Hellström icke är infödd stockholmare och att endast de infödda — Bellman, Blanche, Strindberg, Söderberg och Siwertz — riktigt ha lyckats fånga den rätta Stockholmsatmosfären. Men få inflyttade ha lyckats bättre. Över Hellströms skildring vilar ändå något av Stockholms lätta luft och välver sig ljuset från dess idyll, även när molnen mot berättelsens slut börja skocka sig över den krets, där Petreus var en av vagabonderna. I romanens slut bryter han sönder de band, som ännu förena honom med kretsen, och reser till London som utrikeskorrespondent.

Hellströms senaste roman »Kärlek och Politik» skildrar Petreus' liv i London. När berättelsen börjar har den unge korrespondenten redan varit bosatt där i mer än ett år och han har kommit in i det stadium då man vet, att man icke förstår England och engelsmännen så bra som man trott. Turistintryckens flyktiga och ytliga karaktär har redan blivit avslöjad, han lockas att studera vidare men skrämmer också av perspektivet att förlora rottrådarna i hemlandet och bliva emigrant. Personliga öden och politiska händelser bestämma honom till sist att stanna. Så får han vara med om 1910 års stormiga engelska politik.

Gustaf Hellström har på nära håll kunnat följa 1910 års engelska kriser och som vaken tidningskorrespondent har han rapporterat vad han har sett och hört. Färska intryck från pressmannens klippböcker ha väl också i många fall fått komplettera de bleknande minnesbilderna från de skildrade händelserna, som nu ligga mer än trettio år tillbaka i tiden. Data och voteringsiffror återgivs med stor exakthet och endast på några få och mindre väsentliga punkter kan den, som känner det nu så rikliga historiska aktmate-

rialet, vilja sätta frågetecken eller göra randanmärkningar. Då en historisk felsyn någon gång skymtar, så är det den, som var förhärskande i samtidens liberala engelska press. Författaren har uppenbarligen icke haft någon lust att fabulera, att »ljuga» -- som han själv nyligen uttryckt sig -- och historien själv är en så stor diktare, att det icke har varit nödvändigt. Författarens inbillningskraft och fabuleringsförmåga har kanske icke heller inlett honom i några större frestelser. Hellström förfalskar emellertid händelseförloppet när han betecknar den engelska högerns protektionistiska propaganda 1910 som en infernalisk list för att undvika liberalernas attack mot överhuset (s. 190). Den engelska högern fullföljde blott Joseph Chamberlains politik från 1903, den kämpade blott för samma sak, som lett den till valnederlaget 1905 och den gjorde det så mycket hellre som den liberala frihandeln icke hade räddat England från en efter tidens mått besvärande arbetslöshet. Men England är naturligtvis i vissa avseenden ett efterblivet land. Ännu i dag kan en engelsk regering icke bestämma, vad oppositionen skall tala om i en valrörelse.

Var det icke tydligt redan förut, så blev det i romanen »Det var en tjusande idyll» fullständigt klart, att Petreus var författarens alter ego och att skildringen i hög grad hade en självbiografisk karaktär. Det var *Dichtung und Wahrheit* -- men tyngdpunkten låg mera på sanningens än på diktens sida. Hellströms roman är troligen mera autentisk än någon nordisk roman från den litterära bohemens värld -- vare sig man jämför den med Holger Drachmanns *Forskrevet* eller med Hamsuns *Redaktør Lyng* och *Ny jord* eller *Siwertz' Jonas och Draken*. Förhållandet har kanske fått sina konsekvenser vid teckningen av Petreus. Hellström skildrar honom med mycket av den diskretion, som en gentleman gärna iakttagit angående sitt eget förflutna. Saken är så mycket mera i ögonen fallande, som Petreus rör sig i en krets av engelska herrar, som icke alls motsvara den svenska genomsnittsuppfattningen av en engelsk gentleman: en standardiserad, fantasilös och slätstruken produkt, hämmad av tusentals konventioner. Hellströms engelska porträttgalleri ger boken mycket av dess charm. Dess gestalter ha originalitet och must och deras överraskande nya sidor äro just av det slag, som man brukar upptäcka i England. Typerna i *Mr Johnsons privathotell för herrar i Church Road* och på *Eastendkrogen Fregatten* ha fått en engelsk karaktärsfullhet och soliditet, som gläder läsaren. Bland alla dessa original glider Petreus fram som en blek skugga, analyserande vilken effekt som imperiets politik kan få

för hans eget sjäsliv. Hellström gör en fullt riktig iakttagelse när han låter sin hjälte göra följande självdeklaration: »Han hörde till de passiva, till dem som återspeglar. Han var inte en röst, utan ett eko. Eller kanske snarare en resonans.» Ensamheten i en världsstads myllrande och främmande atmosfär, som Petreus betraktade från reporterens åskådarplats, från den främmande tidningsmannens reservat, gav honom visserligen tid och ro till en lugn överblick över händelserna. Men isoleringen frestade honom också att av de konkreta händelserna tvinna blodlösa abstraktioner. Författarens diskretion och reporterens självförnekande uppgift ha tillsammans bidragit till att göra Petreus till en föga intresseväckande gestalt. Petreus är visserligen det sammanhängande bandet mellan handlingens många episoder men han själv fångar endast i ringa grad läsarens intresse. Han gör träffande observationer och fina reflektioner — som en intelligent författares allestädes närvarande språkrör — men han själv sätter aldrig läsarens fantasi i rörelse. Han intresserar ungefär lika mycket som den grå, tunna och slitstarka tråden i ett halsband. Så har *Kärlek och Politik* blivit en bok utan en verklig »hjalte», »a novel without a hero». Petreus leker visserligen i indignerade ögonblick med tanken på våld och revolution — men läsaren har svårt att taga denna lek på allvar. Det var väl icke heller någon allvarsam lek.

En långt större åskådlighet får då bokens politiska huvudperson, Mr Whitehead. Denne religiöse och humanitäre socialist från Eastend är för den, som är något förtrogen med engelsk politik under 1910-talet, icke svår att identifiera. I levande livet hette han icke Charlie Whitehead utan George Lansbury, och något tålde han skrattas åt men mera att hedras ändå. Han förblev — sitt kortvariga ledarskap till trots på arbetarpartiets oppositionsbänkar — alltid tämligen främmande för Englands parlamentariska traditioner, men han representerade i stället många andra sidor av engelsk demokrati. Att känna honom var för att tala med hans vän och medarbetare i *Daily Herald*, Harold Laski, »to know the inner essence of British democracy, and to know it in him is to find new faith in its hopes and dreams».

När Hellström presenterar sin socialist som Mr Whitehead tar han i anspråk diktarens rätt att fritt gestalta figuren — naturligtvis inom de psykologiska möjligheternas gränser. Hellström har emellertid icke begagnat denna möjlighet utan med giriga händer öst stoffet ur Lansburys självbiografi (*My Life*, 1928). Svenska läsare och svenska recensenter ha uppenbarligen icke observerat för-

hållandet — och ingen kan klandra dem för det. Med stor litterär ekonomi och stor skicklighet i utformningen har Hellström utnyttjat ett intressant och givande anekdotmaterial och därmed också lyckats skänka en av huvudpersonerna i sin bok större åskådlighet och större livfullhet än kanske någon annan av romanens gestalter.

»Fregattkaptenen», värdshusvärden på den inkomstbringande syltan i Eastend, har en gång varit skolkamrat till Whitehead och kan därför berätta en episod från dennes ungdom. Han berättar hur Whitehead lyckades förverkliga planen att låta två skolor få gemensam lekplan genom att förmå kamraterna att skriva på en resolution. Då ingen vågade sätta sitt namn närmast efter initiativtagaren, skrevs resolutionen mitt på papperet och namnet i en cirkel runt omkring. Metoden var icke ny; Samuel Johnsons vänner använde en gång (1776) en dylik Round Robin — »som sjömän kalla det», anmärkes det hos Boswell — och metoden var tydligen fortfarande känd i sjömanskvarteren i Eastend. Skolminnet berättas i Lansburys självbiografi (uppl. 1931, s. 33). Fregattkaptenen berättar också historien om hur Whitehead vägrar att taga emot en cigarr hos Prinsen av Wales (sedermera Edvard VII). Anekdoten — och reflektionerna kring densamma — äro också lånade från Lansburys *My Life* (s. 141), ehuru Hellström broderar lite mera kring episoden. Samme sagesman låter Hellström berätta historien om Whiteheads replik till prinsen, när denne ville förbättra fattighjonens diet med kex. »Sir, då får vi också ge dem lös-tänder.» Även den episoden återfinnes hos Lansbury (s. 140).

Mr Whitehead får själv i ett samtal med Petreus berätta om sin första bekantskap med pianot och de högre klassernas kultur. Vid sitt första besök i en överklassfamilj, med te och kakor, får han sin första stora musikaliska upplevelse. »Det blev liksom en symbol, mera än ett instrument, en symbol för en andlig värld, som jag inte har något bättre ord för än det jag nyss använde: kultur», säger Mr Whitehead. Pianot blev, säger han senare, »en symbol för allt det vi eastendbor och alla andra i fattigkvarteren saknade». Pianot kuvade hans revolutionära lidelse och gjorde honom till reformist — eller revisionist, för att tala med tysk vokabulär. Även denna episod finnes berättad i Lansburys självbiografi (s. 23 f.), men Hellströms symbolik och sens moral är ny.

I Hellströms roman får Petreus själv uppleva ett av Whiteheads mest festliga upptåg: hur han räddar den välkända suffragetten Sylvia Pankhurst, som hållits gömd i hans hus, för ett stort agitationsmöte genom att släppa en dotter, utklädd i suffragettens

ökända utstyrsel, ut i den väntande polisens klör. Även den historien finnes hos Lansbury (s. 124 f.). Medan denna scen utspelas får Petreus sin intervju. Han frågar Whitehead hur han kan vara så glad. Den engelske politikern blev naturligtvis förvånad. Men han skulle bättre ha förstått frågan, om han vetat att Petreus kom från ett land, där politikerna gärna nalkas offentligheten som högtidliga och bekymrade statsmän.

Utförligast skildras emellertid Mr Whiteheads kamp för en skatteutjämning mellan Londons många kommuner -- till förmån för de fattigaste, som mest tyngdes av fattigvård och annat. Kampen förde Mr Whitehead och hans medkämpar inför domstol och i fängelse. Den var också en av de mest uppmärksammade av Lansburys bravader. Den hör emellertid knappast hemma i Gustaf Hellströms roman, ty dess handling utspelas under år 1910 -- medan Lansburys aktion med dess många faser ägde rum år 1921. Lansbury har emellertid i sin självbiografi (s. 155 ff.) försummat att exakt datera den välkända striden -- vilket däremot sonen har gjort i sin teckning av fadern (Edgar Lansbury, *My Father*, s. 71 ff.) -- men den biografien synes Hellström icke ha begagnat.

Alla författare ösa väl mer eller mindre frikostigt -- alltefter gåvorna -- både ur livet och litteraturen. I fråga om stil och teknik, ämnesval och problematik undgår väl ingen författare att taga starka intryck av den litteratur han läser. Det torde emellertid höra till det mindre vanliga att en samtidsroman är »historisk» i den meningen, som fallet är med *Kärlek och Politik*, att det novelistiska stoffet i så hög grad är lånat från litteraturen och att det historiska samtidigt är camouflerat.

Hellströms senaste bok är emellertid icke bara en roman om engelsk politik. I händelseförloppet är en kärlekshistoria invävd. Även om det inre sammanhanget mellan Petreus' politiska erfarenheter och erotiska upplevelser icke är särskilt starkt, så existerar det dock ett sammanhang. Petreus möter vad han först tror vara den fulländade engelskan. Han finner henne efter någon tid vara indolent och sval för att till sist upptäcka att hon är en intelligent och blodfull irländska. Dessa metamorfoser i Petreus' uppfattning äro skildrade med stor skicklighet. Sällsynt vackert tecknad är också bilden av irländskans gamle fader, en revolutionär hetsporre, visionär och briljant.

Genom irländskan, den vackra Maureen O'Moore, upplever Petreus in concreto de små nationernas problem i det stora brittiska världsväldet. Ännu pregnantare kommer problemet inför

hans ögon, när en ung indier i heroisk offerstämning dödar en engelsk ämbetsman och i ett gripande tal försvarar sin gärning. Den morgon indiern skall hängas finnas både Petreus och Maureen utanför fängelsets murar.

Den engelska litteraturen har åtminstone tvenne skildringar av dylika exekutioner, som förtjäna att kallas klassiska. Den ena förekommer i Thomas Hardys stora roman *Tess of the D'Urbervilles*, där Tess på bokens sista sida möter sitt öde, sitt »fulfilment». Den svarta flaggan går upp över fängelsemuren — det är allt som vänerna få se. Den andra skildringen lämnar ingenting osagt. Med en kuslig exakthet och en skrämmande inlevelse redogör Ernest Raymond i *We, the accused* för avrättningens alla moment. Det heter till sist: »And in the silent pit, the pinioned, and wrecked body, with its hooded head at a foolish angle, swung perceptibly no more, but sometimes twisted round and back again; round and back again.» Petreus och Maureen upplever händelsen precis som hos Hardy utanför fängelsemuren, men genom ett språng i inbillningens logik heter det till sist i Hellströms skildring: »En falllucka hade öppnats. I gropen under den svängde en död kropp av och an, långsammare och långsammare.»

De båda skildringarna ha onekligen vissa likheter, men Raymonds är åskådligare. Den engelske författaren avslutar med artistisk knapphet stycket med orden: »the body of a man who had foundered», kroppen av en människa, som gått under. Hellström åter: »liket efter en människa som dött för sitt lands frihet och självständighet och avlivats som en förbrytare. En mördare och en frihetshjälte.» Detta är svensk deklamation. Men allt sådant är undantag i Hellströms bok, ty av svensk och engelsk realism har han lärt sig att undvika det deklamatoriska.

Hellströms bok är en reportageroman — men den är det i ordets bästa mening. Den ger inblickar i engelskt liv, som kanske ingen annan svensk roman. Hans prosa är som regel knapp och klar, om än med en viss torrhet. Och understundom gläder man sig åt, att hans skildring genomgått den mystiska process, där den enkla berättelsen förvandlas till konst.